

Üniversite Öğrencilerinde Öfke İfade Tarzları ile Mizaç ve Karakter Özellikleri Arasındaki İlişki

Nalan Aslan¹, Haluk Arkar²

¹Kocaeli Halk Sağlığı Müdürlüğü Derince Toplum Sağlığı Merkezi, Kocaeli - Türkiye
²Ege Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir - Türkiye

ÖZET

Üniversite öğrencilerinde öfke ifade tarzları ile mizaç ve karakter özellikleri arasındaki ilişki

Amaç: Araştırmanın amacı geç ergenlik döneminde yer alan üniversite öğrencilerinde mizaç ve karakter özellikleriyle öfke ve öfke ifade türleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesidir.

Yöntem: Araştırmaya üniversite eğitimine devam eden 18-25 yaş arasındaki 227 kişi gönüllü olarak katılmıştır. Katılımcılara Mizaç ve Karakter Envanteri (MKE), Durumsal ve Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ) ve araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır.

Bulgular: Sürekli öfke; yenilik arayışı ve zarardan kaçınmayla pozitif yönde ilişki gösterirken, ödül bağımlılığı, kendini yönetme ve işbirliği yapma ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur. İçerik dönük öfke zarardan kaçınma ile pozitif yönde ilişki gösterirken, ödül bağımlılığı, işbirliği yapma ve kendini yönetme ile negatif yönde ilişki göstermiştir. Dışa dönük öfke yenilik arayışı ile pozitif yönde ilişki gösterirken, ödül bağımlılığı, işbirliği yapma ve kendini yönetme ile negatif yönde ilişki göstermiştir. Son olarak öfke kontrolü ise yenilik arayışı ile negatif, ödül bağımlılığı, kendini yönetme ve işbirliği yapma ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur.

Sonuç: Çalışmamız öfke ifade türlerinin mizaç ve karakter özellikleriyle olan birtakım ilişkilerini gösterebilmiş olması bakımından önemlidir. Öfke ve mizaç ilişkilerinin daha ayrıntılı incelenmesi için daha erken dönemlerde yer alan ergenlerle yapılan çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Klinik uygulamalarda da mizaç özelliklerinin dikkate alınmasını vurgulamaları açısından önemlidir.

Anahtar kelimeler: Öfke, karakter, kişilik, mizaç, üniversite öğrencileri

ABSTRACT

The relationship between temperament and character traits and anger response styles in late adolescence

Objective: The aim of this study is to determine the relationship between temperament and character and anger and anger response styles in late adolescent undergraduate university students.

Method: In this study, 227 university students aged between 18 and 25 years volunteered to participate. Temperament and Character Inventory (TCI), State-Trait Anger Expression Inventory (STAXI), and a Personal Information Form (PIF) prepared by one of the researchers were administered.

Results: The study found correlations between temperament and character and anger and anger response styles. While a positive correlation was found between trait anger and novelty seeking and harm avoidance, a negative correlation was found between trait anger and reward dependence, self-directedness, and cooperativeness. A positive correlation was found between anger-in and harm avoidance, a negative correlation was found between anger-in and reward dependence, self-directedness, and cooperativeness. A positive correlation was found between anger-out and novelty seeking while a negative correlation was found between reward dependence, self-directedness, and cooperativeness. Finally, a positive correlation was found between anger control and reward dependence, self-directedness and cooperativeness, while a negative correlation was found between anger control and novelty seeking. In addition to these results, some variables have an impact on temperament and anger response styles.

Conclusion: Our study is important in that it demonstrates a number of correlations between temperament and character traits and anger response styles. In order to examine the relation between anger and temperament in more detail, it seems necessary to carry out studies with younger adolescents. Another important aspect is to point out the need to take temperament traits into consideration in clinical applications.

Keywords: Anger, character, personality, temperament, university students

Yazışma adresi / Address reprint requests to:
Nalan Aslan,
Kocaeli Halk Sağlığı Müdürlüğü Derince
Toplum Sağlığı Merkezi, Kocaeli - Türkiye

Elektronik posta adresi / E-mail address:
nalanaslan@hotmail.com.tr

Geliş tarihi / Date of receipt:
7 Mart 2015 / March 7, 2015

İlk düzeltme öneri tarihi /
Date of the first revision letter:
5 Nisan 2015 / April 5, 2015

Kabul tarihi / Date of acceptance:
29 Kasım 2015 / November 29, 2015

GİRİŞ

Öfke; “engellenme, saldırıya uğrama, tehdit edilme, yoksun bırakma, kısıtlama vb. durumlarda hissedilen ve genellikle neden olan şeye ya da kişiye yönelik şu ya da bu biçimde saldırgan davranışlarla sonuçlanabilen oldukça yoğun olumsuz duygu” olarak tanımlanmaktadır (1).

Spielberger (2) öfke duygusuna süreklilik ve durumsallık kavramsal ayrımı ile bakmıştır. Durumsal öfke, kişinin amaca yönelik davranışları engellendiğinde ya da kendisini haksızlığa uğramış algıladığında yaşadığı, değişen şiddette gerginlik, kızgınlık, sinirlilik gibi öznel duyum ve hislerdir. Durumsal öfke aktif olandır. Psikobiyolojik kökenlidir ve zaman içerisinde yoğunluğuna göre dalgalanmalar göstermektedir. Sürekli öfke ise genel olarak durumsal öfkenin ne sıklıkta yaşandığını belirtir. Sürekli öfke, aşırı bir uyarılmışlık halini ifade etmektedir. Düşünce ve tutumları içeren, zamana karşı daha kararlı olan boyuttur. Spielberger’e (3) göre öfke dışı vurumu öfke duygusunun sözel veya davranışa vurularak dışarı aktarılmasıdır. Bu da öfkeyle baş etmede uyumsal bir davranıştır. Öfke içe vurumu ise kişinin gizleyerek veya öfkeyi içinde tutarak var olan öfke etkenlerine karşı kullandığı bir mekanizmadır. Öfke kontrolü ise kişinin diğerleriyle ilişkisinde öfkesini ne ölçüde kontrol ettiği veya ne ölçüde sakinleşme eğiliminde olduğunu belirten durumdur. Öfke duygusuna yol açan pek çok faktörden söz etmek mümkündür (4).

Günümüzde kişiliğin doğuştan getirilen kalıtsal eğilimler ile çevreden gelen etkilerin etkileşimleri sonucu oluştuğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda bakıldığında mizaç kişiliğe olan biyolojik katkıları ifade etmektedir. Çevreden gelen etkiler ise kişiliğin karakter boyutunu oluşturmaktadır (5).

Mizacı açıklama konusunda pek çok kuram mevcuttur. Bu konudaki bir yaklaşım Cloninger tarafından ortaya atılmıştır. Cloninger’in (6) psikobiyolojik modeli aile ve ikiz çalışmaları üzerine yapılan boylamsal çalışmalar, öğrenmede nörodavranışsal ve nörofarmakolojik çalışmalar ve psikometrik çalışmalara dayanmaktadır.

Cloninger’in (7) tanımladığı mizaç boyutları şunlardır; yenilik arayışı (novelty seeking), ödül bağımlılığı

(reward dependence), zarardan kaçınma (harm avoidance), ve sebat etme (persistence). Bu mizaç boyutlarının her birinin kendine özgü temel duyguları hakimdir ve bunlar yaşamın ilk dönemlerinden itibaren gözlenebilmektedir. Bunlar sırasıyla öfke, bağlanma, korku ve hükmetmedir (6).

Mizacın; zarardan kaçınma boyutu gelecekte olabilecek sorunlar üzerinde kötümser olma, belirsizlik korkusu, yabancılardan utanma gibi edilgen kaçınan davranışlar sergileme, kolayca yorulma gibi davranışları ifade eder. Ödül bağımlılığı boyutu kişide aşırı duygusalılık, sosyal bağımlılık ve diğerlerinin onayına bağımlılık gibi davranışların sürekliliğindeki bir kalıtsal eğilim olarak görülmektedir. Mizacın bir diğer alt boyutu ise yenilik arayışıdır. Bu alt boyutta kişi yeniliğe yanıt olarak sık araştırmacı etkinlik, dürtüsel olarak karar verme, ödül alma olasılığı belirlediğinde taşkınlık ya da aşırılık, çabuk ve kolay sinirlenme ve engellenmeden etkin kaçınma gibi davranışlar sergilemektedir. Sebat etme mizaç boyutu ise engellenme, yorgunluk veya aralıklı olarak pekiştirilmeye karşın davranışın sürekliliğidir (7).

Kişilik kuramı kavram temelli karakter özelliklerinin gelişimini içerecek şekilde Cloninger ve arkadaşları (8) tarafından genişletilmiştir. Dört mizaç faktörünün doğuştan ve nörobiyolojik temelli olduğu düşünülürken; üç karakter boyutunun kısmen doğuştan fakat çoğunlukla sosyokültürel faktörlerle şekillendiği düşünülmektedir (9). Bu karakter boyutları kendini yönetme (self directedness), iş birliği yapma (cooperativeness) ve kendini aşma (self transcendence)’dir (8).

Karakter özelliklerinden kendini yönetmesi yüksek kişiler, kişisel liderlik için olanakları olduğunda, olgun, güçlü, kendine yeten, sorumlu, güvenilir, hedef yönelimli, yapıcı ve bütünleşmiş kişiler olarak tanınırlar. İş birliğine yatkın kişiler ise, başkalarının hizmetinde olmaktan hoşlanan, başkalarıyla mümkün olduğunca iş birliği kurmaya çalışan, empatik, hoşgörülü, destekleyici, merhametli, ilkeli ve adil kişilerdir. Kendilerini aşmış kişiler ise, gösterişsiz, doyumlu, sabırlı, kendini düşünmeyen, yaratıcı ve ruhani özelliklere sahiptirler (7).

Literatür incelendiğinde mizaç ve karakter özelliklerinin bazı boyutlarıyla öfke ifade türleri arasında ilişkiler olduğu gösterilmiştir (10-16). Bu araştırmalar genellikle yeme bozukluğu olanlar, sağlık çalışanları, migren

hastaları gibi spesifik gruplarla yapılmıştır. Bu çalışmalardan birisinde 17- 32 yaş arası yeme bozukluğu olan bir grupla çalışılmış ve sonuçlarda yenilik arayışı ile sürekli öfke ve dışa dönük öfke arasında pozitif yönde; içe dönük öfke ile öfke kontrolü arasında negatif yönde ilişki bulunmuştur (14). Bir diğer çalışma ise migren hastalarıyla yapılmış ve sürekli öfkenin zarardan kaçınma ve kendini yönetme ile pozitif yönde, sebat etme ve iş birliği yapma ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. İçe yönelik öfke ise kendini aşma ve zarardan kaçınma ile pozitif yönde, yenilik arayışı ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Dışa yönelik öfke kendini yönetme ve işbirliği yapma ile negatif yönde ilişkili bulunurken, yenilik arayışı ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur (11).

Ergenlik döneminde yer alan birey yaşadığı değişikliklere uyum sağlamaya çalışmanın verdiği rahatsızlık nedeniyle sık sık öfkelenmekte ve daha kolay öfke patlamaları yaşamaktadır (17).

Ergenlik döneminin başlangıcı ve bitişine dair farklı tanımlamalar bulunmaktadır. UNESCO'nun tanımına göre 15-25 yaş arası ergenlik olarak gösterilirken, Birleşmiş Milletler tanımlamasına göre 12-25 arası ergenlik dönemi olarak geçmektedir (18). Onsekiz ile yirmibeş yaş arası dönem ise geç ergenlik olarak adlandırılmaktadır (19). Literatüre bakıldığında bu yaş aralığını geç ergenlik olarak kabul eden çalışmalar mevcuttur (20,21). Bu çalışmada ise resmi gerekçeler ve ölçeklerin kullanım yaşı gereği geç ergenlerle çalışılmıştır. Ülkemizde bu yaş grubu ergenlere kolay ulaşabilmek adına üniversite öğrencileri araştırma grubuna alınmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda araştırmanın amacı geç ergenlik döneminde yer alan 18-24 yaş arası üniversite öğrencilerinde mizaç ve karakter özellikleri ile öfke ifade tarzları arasındaki temel ilişkileri ortaya koymak, mizaç ve karakter boyutlarının alt boyutlarıyla öfke ifade türleri arasında ilişki olup olmadığını incelemektir.

YÖNTEM

Araştırmanın katılımcılarını üniversite öğrencileri oluşturmuştur. Toplamda 227 kişi gönüllü olarak araştırmaya katılmıştır. Örneklem seçimi ise ulaşılabilir örneklem yöntemine göre yapılmıştır. Yazılı bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmada katılımcılardan yaş, cinsiyet, okunulan bölüm, sınıf gibi bilgileri almak amacıyla araştırmacı tarafından tasarlanan formdur.

Mizaç ve Karakter Envanteri (MKE): Kişiliğin yedi boyutunu ölçen MKE ilk olarak Cloninger ve arkadaşları (5,8) tarafından geliştirilmiştir. Envanter doğru/yanlış olarak cevaplanan 240 maddeden oluşan öz bildirim tarzında bir ölçektir. Zaman sınırlaması yoktur, 30-40 dakikada doldurulabilir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları hem genel nüfusta hem de psikiyatri hastalarında sınınanmıştır.

MKE'nin Türkçe formunun geçerlik güvenilirlik çalışması Köse ve arkadaşları tarafından yapılmıştır (22). Ölçeğin Cronbach alfa değerleri mizaç boyutunda 0.60 ile 0.85, karakter boyutunda 0.82 ile 0.83 arasında bulunmuştur.

MKE'nin Türkçe formunun psikiyatrik tedavi almamış sağlıklı gönüllü ve psikiyatri hastalarında Arkar ve arkadaşları (23) tarafından yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında ise Cronbach's alfa değerleri mizaç boyutunda 0.55 ile 0.84 arasında, karakter boyutunda 0.80 ile 0.84 arasındadır. Her iki çalışmada da Türkçe MKE ölçeğinin ve alt ölçeklerinin geçerlik ve güvenilirlik dereceleri kabul edilebilir düzeyde bulunmuştur.

MKE 17 yaş ve üzerinde uygulama alanına sahiptir (22,23).

Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği

(SÖÖTÖ): Orijinal formu Spielberger tarafından geliştirilmiştir. Durumluk Sürekli Öfke İfadesi Ölçeği iki aşamada geliştirilmiştir. İlk aşamada 20 maddelik Durumluk- Sürekli Öfke Ölçeği, Spielberger ve arkadaşları (2,3) tarafından geliştirilmiştir. Otuz maddelik bu ilk form 146 üniversite öğrencisi ile 270 bahriye askerine uygulanmış ve bu uygulamalar sonucunda en yüksek psikometrik özelliklere sahip 20 madde seçilmiştir. Böylece Durumluk Öfke ve Sürekli Öfke ölçekleri ortaya çıkmıştır. İkinci aşamada ise bu ölçekle yapılan çalışmalarda öfke ifadesinin önemli olduğu görülmüş ve 'bastırılmış' (içe dönük) ve 'dışa vurulmuş' öfke ifade tarzlarını ölçmeyi amaçlayan 24 maddelik bir form daha geliştirilmiştir (24).

Özer (24) tarafından ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik işlemleri için lise ve üniversite öğrencileri, hemşirelik yüksekokulu öğrencileri, yöneticiler ve hastalardan oluşan geniş bir örneklem grubuyla çalışılmıştır. Ölçeğin Türkçe formu için tüm grup verileri üzerinden elde edilen alfa değerleri her alt test için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Cronbach alfa değerleri sürekli öfke boyutu için 0.79, kontrol altına alınmış öfke boyutu için 0.84, dışa vurulmuş öfke boyutu için 0.78 ve bastırılmış (içe dönük) öfke boyutu için 0.62 olarak bulunmuştur. Ölçeğin geçerliği için ölçüt bağımlı geçerlik ve yapı geçerliği çalışmaları yapılmış ve bunların sonuçlarının da 0.01- 0.001 düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur (24).

Verilerin Toplanması

Veriler örnekleme oluşturan ergenlere araştırmanın amacı, ölçekler ve gönüllülük hakkında bilgi verilerek toplanmış, bilgilerin gizli tutulması adına katılımcılardan isim, numara vb bilgiler istenmemiştir. Veriler 2012-2013 güz eğitim döneminde, Aralık-Ocak arası 1 aylık bir sürede toplanmıştır.

İşlem

Katılımcılara öncelikle çalışma ile ilgili bilgi verilmiştir. Sonrasında ise çalışmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı ve istemedikleri takdirde bırakabilecekleri belirtilmiştir. Ölçeklerde yer alan sorulara karşı samimi cevapların verilmesinin öneminden bahsedilmiş ve bu ölçeklerin yönergelerinde de vurgulanmıştır. Her ölçeğin başında gerekli yönergeye yer verilmiş aynı zamanda sözlü olarak da katılımcıya anlatılmıştır.

Uygulama ise iki yöntemle yapılmıştır. Birincisi internet ortamına ölçekler koyulmuş ve bu yöntemle kişiler ölçekleri doldurmuştur. İkincisi ise klasik olarak kişilere ölçekler verilmiş, kâğıt üzerinde cevaplamalar yapılmıştır. Kişisel bilgi formu ve SÖÖTÖ'nün üzerinde işaretleme yapılırken MKE için ayrı bir şablon hazırlanmıştır. Cevaplamalarda eksik bilgilerin kalmaması için kâğıt yönteminde araştırmacı kontrolleri yapmış, bilgisayar sisteminde ise kullanılan program aracılığıyla eksik cevapların olduğu durumda, kişilerin testi bitirmek için boş bıraktığı soruları cevaplaması gerektiği belirtilmiştir.

Olası bir aktarma etkisini gidermek adına ölçeklerin sırası değiştirilerek katılımcılara verilmiştir. Katılımcıların yarısı önce MKE doldururken, yarısı ise SÖÖTÖ doldurmuşlardır. Bir kişinin tüm ölçekleri doldurması yaklaşık olarak 1 saat sürmüştür.

İstatistiksel Analiz

Verilerin analizi SPSS 16.0 Paket Programında yapılmıştır. Analizlerden önce verilerin eksik veya hatalı olup olmadığına dair kontroller yapılmıştır. Gerekli normallik varsayımlarını karşılayıp karşılamadıkları Kolmogorov-Smirnov testi ile kontrol edilmiştir. Çalışmanın amacına göre Pearson korelasyon yöntemi, Çoklu Regresyon Analizi ve Varyans Analizi (ANOVA) işlemleri uygulanmıştır.

BULGULAR

Çalışmaya katılanların %59.5'ini (n=135) kadınlar oluştururken, %40.5'ini (n=92) erkekler oluşturmuştur. Sınıf düzeyine göre dağılıma bakıldığında ise hazırlık sınıfının %5.7 (n=13) oranıyla en az katılım sağlayan grup olduğu görülmektedir. Hazırlık sınıfını %16.3 (n=37) oranıyla 2. sınıflar, %16.7 (n=38) oranıyla 3. sınıflar, %24.2 (n=55) oranıyla 4. sınıflar ve %37.0 (n=84) oranıyla 1. sınıflar izlemektedir. Grubun yaş ortalaması ise 20.42'dir.

Öfke ile İlgili Bulgular

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin SÖÖTÖ'den aldıkları puanların ortalama ve standart sapmaları; Sürekli Öfke alt ölçeği için 21.90 (SS=4.85), Dışa Vurulmuş Öfke alt ölçeği için 16.05 (SS=3.60), İçe Yönelik Öfke alt ölçeği için 16.86 (SS=4.01) ve Kontrol Altına Alınmış Öfke alt ölçeği için 21.59 (SS=4.49) olarak bulunmuştur.

Mizaç ile İlgili Bulgular

Katılımcıların MKE'den aldıkları puanların ortalama ve standart sapmaları sırasıyla şu şekildedir; Yenilik Arayışı alt ölçeği 32.36 (SS=3.32), Zarardan Kaçınma alt

ölçeği 27.16 (SS=3.33), Ödül Bağımlılığı alt ölçeği 16.50 (SS=2.60), Sebat Etme alt ölçeği 5.87 (SS=1.4)'dür. Karakter boyutu için ise şu şekildedir: Kendini Yönetme alt ölçeği 39.83 (SS=2.46), İşbirliği Yapma alt ölçeği 36.24 (SS=3.42) ve Kendini Aşma alt ölçeği 20.59 (SS=5.72)'dir.

Öfke ve Mizaç İlişkisi ile İlgili Bulgular

Araştırmanın asıl amacı olan mizaç ve öfke ilişkisini anlamak için Pearson Korelasyon Katsayısı yöntemi kullanılmıştır. Mizaç ve öfke ilişkisine dair bilgiler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Çoklu Regresyon Analizleri ile İlgili Bulgular

Öfke puanlarını yordamak için çoklu regresyon analizleri yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 2 ve 3'te gösterilmiştir.

Sürekli Öfke Puanlarının Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Sürekli öfkeyi yordamak için yapılan çoklu regresyon analizinde MKE'nin dört mizaç ve üç karakter

boyutu yordayıcı değişkenler olarak analize girmiştir. Stepwise girişe göre sürekli öfke'yi yenilik arayışı ve zarardan kaçınma mizaç boyutları ile işbirliği karakter boyutu yordamıştır. Buna göre sürekli öfke'nin artışı yenilik arayışı ve zarardan kaçınma puanlarının yüksekliği, işbirliği puanlarının ise düşüklüğü ile ilişkilidir. Standardize edilmiş regresyon katsayısına göre (β) yordayıcı değişkenlerin sürekli öfke üzerindeki önem sırası; yenilik arayışı, işbirliği ve zarardan kaçınmadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde tüm yordayıcıların sürekli öfke üzerinde anlamlı yordayıcılar olduğu görülmektedir. Bu boyutlar sürekli öfke'deki varyansın %18'ini açıklamaktadır. Sürekli öfke puanlarının çoklu regresyon analizi bulguları Tablo 2'de gösterilmiştir.

İçe Dönük Öfke Puanlarının Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

İçe dönük öfkeyi yordamak için yapılan çoklu regresyon analizi, Stepwise girişe göre içe dönük öfke'yi zarardan kaçınma ve sebat etme mizaç boyutları ile işbirliği ve kendini yönetme karakter boyutları

Tablo 1: Mizaç ve öfke ilişkisi

	Yenilik arayışı	Zarardan kaçınma	Ödül bağımlılığı	Sebat etme	Kendini yönetme	İşbirliği yapma	Kendini aşma
Sürekli öfke	0.28**	0.14**	-0.16*	0.03	-0.19**	-0.27**	0.02
Dışa dönük öfke	0.33**	-0.01	-0.20**	0.01	-0.23**	-0.24**	0.07
İçe dönük öfke	0.02	0.31**	-0.14*	0.03	-0.22**	-0.25**	-0.12
Öfke kontrol	-0.17**	-0.12	0.13*	0.07	0.23**	0.26**	0.06

*p<0.05, **p<0.01

Tablo 2: Çoklu regresyon analizine göre sürekli ve içe dönük öfkeyi yordayan kişilik boyutları

Değişken	B	Standart Hata B	β	T	P	İkili korelasyon (r)	Kısmi Korelasyon
Sabit	14.001	5.084		2.754	<0.001		
Yenilik arayışı	0.455	0.089	0.312	5.088	<0.001	0.275	0.323
İşbirliği yapma	-0.388	0.086	-0.274	-4.519	<0.001	-0.267	-0.290
Zarardan kaçınma	0.265	0.089	0.182	2.975	<0.001	0.137	0.195
Sürekli öfke R=0.429 R²=0.184							
Sabit	25.348	4.611		5.497	<0.001		
Zarardan kaçınma	0.379	0.073	0.315	5.205	<0.001	0.310	0.330
İşbirliği yapma	-0.223	0.075	-0.190	-2.956	<0.001	-0.247	-0.195
Kendini yönetme	-0.322	0.108	-0.197	-2.968	<0.001	-0.234	-0.195
Sebat etme	0.361	0.171	0.133	2.108	<0.01	0.027	0.140
İçe dönük öfke R=0.441 R²=0.194							

Tablo 3: Çoklu regresyon analizine göre dışa dönük öfke ve öfke kontrolünü yordayan kişilik boyutları

Değişken	B	Standart Hata B	β	T	P	İkili korelasyon (r)	Kısmi Korelasyon
Sabit	13.869	3.115		4.452	<0.001		
Yenilik arayışı	0.362	0.066	0.334	5.492	<0.001	0.327	0.344
İşbirliği yapma	-0.263	0.064	-0.251	-4.113	<0.001	-0.241	-0.265
Dışa dönük öfke R=0.412 R²=0.170							
Sabit	14.824	6.305		2.351	<0.01		
İşbirliği yapma	0.28	0.087	0.213	3.196	<0.001	0.259	0.21
Yenilik arayışı	-0.254	0.086	-0.188	-2.97	<0.001	-0.167	-0.195
Zarardan kaçınma	-0.201	0.085	-0.149	-2.362	<0.01	-0.125	-0.157
Kendini yönetme	0.259	0.122	0.142	2.122	<0.01	0.231	0.141
Öfke kontrol R=0.372 R²=0.138							

yordamıştır. Buna göre içe dönük öfke'nin artışı sebat etme ve zarardan kaçınmanın artması; işbirliği ve kendini yönetmenin azalması ile ilişkili bulunmuştur. Standardize edilmiş regresyon katsayısına göre (β) yordayıcı değişkenlerin içe dönük öfke üzerindeki önem sırası; zarardan kaçınma, kendini yönetme, işbirliği yapma ve sebat etme şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde tüm yordayıcıların içe dönük öfke üzerinde anlamlı yordayıcılar olduğu görülmektedir. Bu boyutlar içe dönük öfke'deki varyansın %19'unu açıklamaktadır. İçe dönük öfkenin yordanmasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 2'de gösterildiği gibidir.

Dışa Dönük Öfke Puanlarının Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Dışa dönük öfkeyi yordamak için yapılan çoklu regresyon analizine göre; dışa dönük öfkeyi yenilik arayışı mizaç boyutu ile işbirliği karakter boyutu yordamıştır. Buna göre dışa dönük öfke'deki yükseliş yenilik arayışı boyutunun yükselmesi; işbirliği boyutunun azalması ile ilişkili bulunmuştur. Standardize edilmiş regresyon katsayısına göre (β) yordayıcı değişkenlerin dışa dönük öfke üzerindeki önem sırası şu şekildedir; yenilik arayışı ve işbirliği yapma. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde, her iki yordayıcının da dışa dönük öfke puanları üzerinde anlamlı yordayıcılar oldukları görülmüştür. Bu boyutlar dışa dönük öfke'deki varyansın %17'sini açıklamaktadır. Dışa dönük öfkenin yordanmasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Öfke Kontrol Puanlarının Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Öfke kontrolünün çoklu regresyon analiz sonuçlarına göre; öfke kontrolünü yenilik arayışı ve zarardan kaçınma mizaç boyutları ile işbirliği yapma ve kendini yönetme karakter boyutları yordamaktadır. Öfke kontrolündeki artış; işbirliği yapma ve kendini yönetmedeki artış, yenilik arayışı ve zarardan kaçınmadaki azalışla ilişkili bulunmuştur. Standardize edilmiş regresyon katsayısına göre (β) yordayıcı değişkenlerin öfke kontrolü üzerindeki önem sırası; işbirliği yapma, yenilik arayışı, zarardan kaçınma ve kendini yönetme şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde tüm yordayıcıların öfke kontrolü üzerinde anlamlı yordayıcılar oldukları görülmüştür. Bu boyutlar öfke kontrolündeki varyansın %14'ünü açıklamaktadır. öfke kontrolünün yordanmasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 3'te gösterildiği şekildedir.

TARTIŞMA

Bu çalışmanın en önemli bulgusu sürekli öfke, içe dönük öfke ve dışa dönük öfke ifadelerinin hepsinde öfke arttıkça ödül bağımlılığı, kendini yönetme ve işbirliği yapma azalmaktadır. Tam tersi olarak öfke kontrol edilebilmesi arttıkça, ödül bağımlılığı, kendini yönetme ve işbirliği yapma da artmaktadır.

Sürekli öfke ile yenilik arayışı mizaç boyutu arasındaki ilişki bazı çalışmalarda gösterilemezken (10,11,13), literatürde gösterildiği çalışmalar da

mevcuttur (14). Bu açıdan çalışmamız ilişki olduğunu savunan araştırmalar arasında yer almaktadır. İlişki olmadığını savunan çalışmaların ortak bir özelliği örneklemelerinin büyük çoğunluğunun yetişkin bireylerden oluşmasıdır. Ancak bu araştırmadaki çalışma grubu Arnett'in geç ergenlik/ beliren yetişkinlik diye adlandırdığı döneme ait bireylerden oluşmaktadır. Bu dönemde bireyler kimlik keşiflerine çeşitli alanlarda denemeler yaparak devam etmektedirler (25,26). Yenilik arayışı mizaç özelliğinin de en belirgin özelliklerinden olan araştırmacı yanın bu yaş grubu bireylerde sürekli öfke ile ilişkili oluşu bu açıdan bakıldığında anlaşılır olmaktadır. Sürekli öfkenin zarardan kaçınma ile olan pozitif yöndeki ilişkisi, yerli ve yabancı literatürde çoğunlukla gösterilen bir ilişkidir (11,13,14). Sürekli öfkenin ödül bağımlılığı (11,13,14), kendini yönetme (13,14) ve işbirliği yapma (11,13,14) ile negatif yönde olan ilişkisi de literatürle paralel bir sonuçtur. Çeşitli örneklemeler üzerinde gösterilen bu ilişki geç ergenler üzerinde de gösterilmiştir.

İçer dönük öfkenin çalışmalarda en çok gösterildiği ilişkisi zarardan kaçınma mizaç boyutuyla olmuştur (11,13,14). Bu ilişki bizim çalışmamızda da gösterilmiştir. Bu ilişki; kişilerin zarardan kaçma eğilimleri arttıkça var olan öfkelerini yine dışarıdan zarar görmemek adına bastırdıkları anlamına gelmektedir. Bu eğilimleri olan kişilerin içer dönük öfke göstermeleri bu açıdan beklenen bir sonuçtur. İçer dönük öfkenin ödül bağımlılığı (13), kendini yönetme (13,14) ve işbirliği yapma (13) ile negatif yönde olan ilişkisi de literatürle paraleldir. Ancak çalışma sonuçlarında bu ilişkileri aynı anda gösteren araştırma sayısı oldukça azdır. Bu bakımdan çalışmamız önemlidir.

Dışer dönük öfke ise yenilik arayışı mizaç boyutu ile pozitif, ödül bağımlılığı mizaç boyutu, kendini yönetme ve iş birliği yapma karakter boyutlarıyla negatif yönde ilişki göstermiştir. Dışer dönük öfkenin yenilik arayışı ile pozitif yönde ilişki gösterdiğini vurgulayan çalışma sayısı azdır (14). Diğer çalışmalar incelendiğinde ya bu ilişki gösterilememiş ya da negatif yönlü bir ilişkiden bahsedilmiştir (10,11,13). Yenilik arayışı mizaç boyutunun bir özelliği kişilerin çabuk sinirlenip, yoğun öfke yaşamalarıdır. Bu açıdan düşünüldüğünde çabuk öfkelenen kişilerin dışer dönük öfke

gösterimleri anlaşılır olmaktadır. Dışer dönük öfke ile ödül bağımlılığı arasındaki negatif ilişkiyi gösteren çalışma sayısı da azdır (10). Ödül bağımlılığı eğiliminin azlığı daha soğuk, mesafeli ve yalnızlığı tercih eden kişilik özelliği olarak düşünüldüğünde, bu kişilerin öfke yaşadıklarında çevreyi ve çevredekileri önemsememeleri, bu yüzden de öfkelerini dışer dönük göstermeleri mümkündür. Bundan dolayı da ödül bağımlılığı azaldıkça dışer dönük öfke gösterimi artabilmektedir. Dışer dönük öfkenin kendini yönetme ve işbirliği yapma karakter boyutlarıyla olan negatif yöndeki ilişkisi ise literatürde var olan bulguları desteklemiştir (10,11,13,14).

Son öfke boyutu olan öfke kontrolünün ise yenilik arayışı ile negatif, ödül bağımlılığı, kendini yönetme ve işbirliği yapma ile pozitif yönde ilişkisi bulunmuştur. Bu boyutta da gösterilen ilişkiler literatürde çok değildir. Yenilik arayışı ile öfke kontrolü arasındaki negatif yönlü ilişkiyi gösteren çalışma sayısı azdır (14). Yenilik arayışının yüksek olmasının dezavantajlarından birisi kişilerin çok çabuk sinirlenmeleridir. Çabuk öfkelenen kişilerin öfkelerini kontrol etmeleri de zaman almaktadır. Bu yüzden aradaki negatif yönlü ilişki anlamlıdır. Öfke kontrolü ile ödül bağımlılığı arasındaki ilişki de literatürde az gösterilen ilişkilerdendir (10). Bu pozitif yönlü ilişki, boyutların özellikleri düşünüldüğünde anlamlı hale gelmektedir. Ödül bağımlılığı eğilimleri yüksek olan kişiler daha sevecen, duyarlı ve sosyal ilişkilere önem verenlerdir. Böylesine kişilerin öfkelerini kontrol edebilmeleri kişilik yapıları gereği daha kolay görünmektedir. Öfke kontrolünün kendini yönetme ve işbirliği yapma ile olan pozitif yönlü ilişkisi pek çok araştırmada gösterilmiştir (10,11,14).

Yapılan çoklu regresyon analizlerine göre öfke ile öfke ifade türlerini kişilik özellikleri %14-19 arasında varyanslarla açıklamaktadır. En yüksek varyans değerini içer dönük öfkeyi yordayan kişilik özellikleri toplam %19 oranıyla açıklamıştır. İkinci sırada ise sürekli öfke varyansının %18'ini açıklayan mizaç ve karakter özellikleri gelmiştir. Üçüncü sırada ise dışer dönük öfkeyi yordayan kişilik özellikleri toplam varyansın %17'sini açıklamıştır. Son sırada ise öfke kontroldeki varyansın %14'ünü kişilik özellikleri açıklamıştır. Analiz sonuçları incelendiğinde öfkenin her boyutunda iş birliği yapma

karakter boyutunun etkili olduğu görülmektedir. Günlük yaşamda işbirliğine yatkın bireyler olmanın nedeni önemli olduğu, hem öfke üzerine yapılan çalışmalarda hem de güven duygusu gibi daha farklı konular üzerinde sıkça çalışılmıştır (27-31).

Sonuç olarak öfke sorununun mizaç ve karakter özellikleriyle ve birtakım değişkenlerle ilişkili çok boyutlu bir yapı olduğu gösterilmiştir. Öfkeyle ilgili sorunlara yaklaşırken ilişkili olan kişilik özelliklerinin de göz önünde bulundurulması gerek kuramsal çalışmalar açısından, gerekse uygulama alanında değerli bilgiler sunacaktır. Ergenlik döneminde mizaç ve karakter özellikleriyle öfke ve öfke ifade türleri arasındaki ilişkilerin ayrıntılı araştırılabilmesi için ergenliğin erken ve orta gelişim dönemlerinde yapılacak çalışmalara da ihtiyaç vardır. Yapılan araştırma mizaç ve karakter özellikleriyle öfke ve öfke ifade türleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyan az sayıdaki çalışmalardan birisidir. Bu alandaki çalışmaların literatürde az sayıda olması yorum yapmayı güçleştirmektedir. Bu nedenle gelecek çalışmalarda mizacın daha geniş örneklem üzerinde araştırılması ve bu ilişkinin daha farklı örneklem üzerinde tekrarlanması özellikle gelişimsel değerlendirmeler yapabilmek açısından önemli bilgiler sunabilir.

Çalışma üniversite eğitimine devam eden geç ergenler üzerinde yapılan ilişkisel bir çalışmadır. Üniversite eğitimine devam etmeyen ancak bu yaş grubunda bulunan kişilerin çalışmaya dahil

edilmemesi çalışmanın sınırlılıklarından birisidir. Bir diğer sınırlılık ise çalışmada elde edilen korelasyon (r) değerlerinin zayıf oluşudur. Öfke ifade türlerinin mizaç ve karakter özellikleriyle olan bazı ilişkileri gösterilmesine rağmen söz konusu ilişkilerin zayıf oluşu çalışmanın zayıf yönlerinden biridir. Ayrıca öfke ile ilişkili olabilecek anksiyete, depresyon gibi öfkenin ilişkili olduğu durumların araştırılmaması da yorumlama yaparken göz önünde bulundurulması gereken kısıtlılıklardandır. Yine ergenliğin daha erken dönemlerinde yer alan bireylerin olduğu karşılaştırma gruplarının olmayışı da çalışmanın sınırlılıklarındandır. Bulguların yorumlanmasında bu sınırlılıkların göz önünde bulundurulması önemlidir.

Çıkar çatışması: Yazarlar çıkar çatışması beyan etmemişlerdir.

Finansal destek: Yazalar finansal destek beyan etmemişlerdir.

Katkı Kategorileri	Yazarın Adı
Çalışma fikrinin geliştirilmesi	N.A.
Çalışmanın metodolojik olarak tasarımı	H.A.
Veri toplama ve işleme	N.A.
Verinin analizi ve yorumlanması	H.A.
Literatür araştırması	H.A.
Makalenin yazımı	N.A.
Makalenin gözden geçirilerek revize edilmesi	N.A.

KAYNAKLAR

- Budak S. Psikoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2000.
- Spielberger CD, Johnson EH, Russell SF, Crane RJ, Jacobs GA, Worden TJ. The Experience and Expression of Anger: Construction and Validation of an Anger Expression Scale. In Chesney MA, Rosenman RH (eds.) Anger and Hostility in Cardiovascular and Behavioral Disorders. Washington DC: Hemisphere Publication Corporation 1985;pp. 5-30.
- Spielberger CD, Reheiser EC, Sydeman SJ. Measuring the experience, expression, and control of anger. Issues Compr Pediatr Nurs 1995; 18:207-232. [CrossRef]
- Özmen A. Öfke: kuramsal yaklaşımlar ve bireylerde öfkenin ortaya çıkmasına neden olan etmenler. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi 2006; 39:39-56.
- Arkar, H. Cloninger'in psikobiyolojik kişilik kuramı. Türk Psikoloji Bülteni 2005; 36:82-94.
- Güleç, YM. Psikosomatik hastalıklarda mizaç ve karakter. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar 2009; 1:201-214. (Turkish)
- Cloninger CR. A systematic method for clinical description and classification of personality variants. Arch Gen Psychiatry 1987; 44:573-588. [CrossRef]

8. Cloninger CR, Svrakic DM, Przybeck TR. A psychobiological model of temperament and character. *Arch Gen Psychiatry* 1993; 50:975-990. **[CrossRef]**
9. Peirson RA, Heuchert WJ, Thomala L, Berk M, Plein H, Cloninger CR. Relationship between serotonin and the temperament and character inventory. *Psychiatry Res* 1999; 89:29-37. **[CrossRef]**
10. Keskin G, Babacan- Gümüş A, Engin E. Bir grup sağlık çalışanında öfke ve mizaç özellikleri: ilişkisel bir inceleme. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi* 2011; 24:199-208. **[CrossRef]**
11. Çelik BD, Arkar H, İdman F. Migren baş ağrısı hastalarının öfke tarzları ile mizaç ve karakter özellikleri. *Klinik Psikiyatri Dergisi* 2010; 13:23-35.
12. Ghazinour M, Richter J. Anger related to psychopathology, temperament, and character in healthy individuals an explorative study. *Soc Behav Pers* 2009; 37:1197-1212. **[CrossRef]**
13. Krug I, Bulik CM, Vall-Llovera ON, Granero R, Aguera Z, Villarejo C, Jiménez-Murcia S, Fernández-Aranda F. Anger expression in eating disorders: clinical, psychopathological and personality correlates. *Psychiatry Res* 2008; 161:195-205. **[CrossRef]**
14. Fassino S, Daga GA, Piero A, Leombruni P, Rovera GG. Anger and personality in eating disorders. *J Psychosom Res* 2001; 51:757-764. **[CrossRef]**
15. Xu Y, Farver JA, Zhang Z. Temperament, harsh and indulgent parenting, and Chinese children's proactive and reactive aggression. *Child Dev* 2009; 80:244-258. **[CrossRef]**
16. Çelik C, Doruk A, Özdemir B, Çaycı T, Aparcı M, Özmenler N, Kardeşoğlu E, Özgen F, Özşahin A. Temperament and character profiles in young adult men with essential hipertensiyon. *New/ Yeni Symposium Journal* 2010; 48:3-9.
17. Koçak E. Ergenlerde yalnızlığın yordayıcısı olarak benlik saygısı ve sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının incelenmesi. Uzmanlık Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2008. (Turkish)
18. Koç M. Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2004; 2:231-256.
19. Hisli-Şahin N, Durak-Batıgün A. Lise ve üniversite öğrencilerinde intihar riskini belirlemeye yönelik bir modelin sınanması. *Türk Psikiyatri Derg* 2009; 20:28-36.
20. Hamamcı Z, Esen-Çoban A. Dysfunctional relationship beliefs of late adolescence in adjustment to university. *Procedia Soc Behav Sci* 2010; 2:300-304. **[CrossRef]**
21. İlhan T, Özdemir Y. Beliren yetişkinlerde yaş, cinsiyet ve bağlanma stillerinin kimlik statüleri üzerindeki yordayıcı rolü. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 2012; 19:227-241.
22. Köse S, Sayar K, Ak İ, Aydın N, Kalelioğlu Ü, Kırkpınar İ, Reevse RA, Przybeck TR, Cloninger CR. Mizaç ve karakter envanteri (Türkçe TCI): geçerlik, güvenilirliği ve faktör yapısı. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni* 2004; 14:107-131.
23. Arkar H, Sorias O, Tunca Z, Şafak C, Alkın T, Binnur- Akdede B, Şahin S, Akvardar Y, Sarı Ö, Özerdem A, Cimilli C. Mizaç ve Karakter Envanteri'nin Türkçe formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Derg* 2005; 16:190-204.
24. Özer AK. Sürekli öfke (sl-öfke) ve öfke ifadesi tarzı (öfke-tarz) ölçekleri ön çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi* 1994; 9:26-35.
25. Atak H. Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: kuramsal bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 2011; 3:163-213.
26. Çelen HN. Ergenlik ve Genç Yetişkinlik. 2. Baskı, İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim, 2011.
27. Balsamo M. Personality and depression: evidence of a possible mediating role for anger trait in the relationship between cooperativeness and depression. *Compr Psychiatry* 2013; 54:46-52. **[CrossRef]**
28. Thielmann I, Hilbig BE. Trust in me, trust in you: a social projection account of the link between personality, cooperativeness, and trustworthiness expectations. *J Res Pers* 2014; 50:61-65. **[CrossRef]**
29. Hofvander B, Stahlberg O, Nyden A, Wentz E, degl'Innocenti A, Billstedt E, Forsman A, Gillberg C, Nilsson T, Rastam M, Anckarsater H. Life history of aggression scores are predicted by childhood hyperactivity, conduct disorder, adult substance abuse, and low cooperativeness in adult psychiatric patients. *Psychiatry Res* 2011; 185:280-285. **[CrossRef]**
30. Conrad R, Geiser F, Wegener I. Temperament and character in relation to sick leave duration in mentally disordered outpatients the downside of novelty seeking and cooperativeness. *Psychiatry Res* 2012; 200:450-456. **[CrossRef]**
31. Hansen S. Inhibitory control and empathy related personality traits: sex-linked associations. *Brain Cogn* 2011; 76:364-368. **[CrossRef]**